

ЧИТАЦЬКІ ПРАКТИКИ ТА КОЛЕКЦІОНУВАННЯ В ЖИТТІ ЧОЛОВІКА-ШЛЯХТИЧА (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Терешук Антон Сергійович

аспірант,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань

e-mail: tereshchuk.anton@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2519-6738>

Анотація. У статті здійснено аналіз читацьких та колекційних практик шляхтичів Київської губернії XIX початку XX ст. При написанні статті окрім напрацювань інших істориків широко використовувалися его-документи та періодична преса. **Методологічну основу дослідження** складають загальні історичні методи (аналізу та синтезу), а також принципи науковості, історизму, об'єктивності та міждисциплінарний інструментарій. **Наукова новизна** полягає у тому, що у статті за допомогою его-документів здійснено опис читацьких уподобань та предметів та артефактів колекцій польської шляхти в Київській губернії в XIX на початку XX ст.. Проаналізовано особливості й види літератури, яку вони читали та розглянуто цілі колекціонування та їх характер. **Висновки.** Читання та колекціонування у шляхетському середовищі були взаємопов'язаними видами дозвілля. Читання відзначалося більшою осмисленістю та систематичністю в порівнянні до колекціонування. Шляхта читаючи накопичувала книжки, що спричиняло збільшенню бібліотечних фондів у маєтках, а книжки ставали найпоширенішим предметом колекцій. Часописи також відзначалися значною популярністю в шляхетському середовищі особливо починаючи з XIX ст. З огляду на те, що читання та колекціонування можна було допасувати до будь-яких уподобань та бажань робило дані види дозвілля популярними у польських маєтках у XIX на початку XX ст.

Ключові слова: історія повсякдення, Київська губернія, польська шляхта, его-документи, мемуари, читання, колекціонування, Август Іванський, Генрік Улашин, Леон Ліпковський, Тадеуш Бобровський.

Постановка проблеми. На Правобережній Україні в XIX ст., особливо в першій її половині, шляхта відігравала важливу роль у суспільному, політичному, економічному та культурному житті регіону. Завдяки цьому вона мала привілеї та переваги, якими не могли похвалитися представники інших суспільних груп. Одним із таких бенефітів польського нобілітету було різноманіття у проведенні вільного часу. Шляхта у вільний час могла полювати, грати карти, брати участь у зібраннях чи балах, подорожувати тощо. Різноманіття відпочинку залежало від фінансових можливостей та уподобань шляхтича. Одними із поширених видів дозвілля були читання та колекціонування. Читання не залежало від пори року, як наприклад полювання, також воно не вимагало особливих умінь та могло гуртувати всю родину. Поширення книжок та різноманітних часописів у другій половині XIX ст. в Київській губернії робило читання та накопичення літератури більш доступним та популярним видом дозвілля. Колекціонування більш тісно залежало від уподобань та фінансових можливостей шляхтича, ніж інші види дозвілля. Адже саме фінанси та зацікавлення колекціонера детермінували як самі предмети для колекціонування, так

і їх кількість. Здебільшого колекційні практики польського нобілітету носили хаотичний та невпорядкований характер. Проте були шляхтичі, які робили це осмислено та прагнули зберегти свої накопичення наступним поколінням.

Метою статті є аналіз та опис читацьких та колекційних практик чоловіків шляхетських родин Київської губернії в XIX – початку XX ст. Висвітлити найпопулярніші твори та часописи, які читали шляхтичі. Проаналізувати які предмети та артефакти вважалися найпоширенішими у польських маєтках для накопичення та зберігання.

Методологічну базу дослідження складають загальні історичні методи (аналіз та синтез), а також принципи науковості, історизму та об'єктивності.

Аналіз джерельної бази дослідження. Оскільки дозвілля є складовою повсякденного життя – використання его-документів у висвітленні даного питання є невід'ємним. Щоденники, мемуари, спогади, записки, нотатки, листування та інші джерела особового походження містять у собі не тільки переказ пережитих фактів чи подій, а й мають емоційне забарвлення, яке концентрує у собі дух описуваної епохи. Адже написання документів особового походження свідомо чи не свідомо відбувається з урахуванням тогочасних морально-етичних норм, переконань, ментальності часу та суспільного середовища у якому проживає автор. Его-документи дають можливість відтворити не тільки індивідуальну перспективу історичних подій, а й усього соціуму, частиною якого є автор спогадів, мемуарів, щоденників тощо. У документах особового походження, а особливо у щоденниках, автор може часто висловлювати власну оцінку чи критику подій або осіб, що при аналізі дасть змогу відтворити, як особистісні уподобання та переконання індивіда так і самого шляхетського загалу. Дану тезу підтверджує дослідниця повсякдення Ольга Коляструк: «Серед документів приватного походження щоденники є виключеним явищем. Як авторські записи, вони виразно суб'єктивні, але, фіксуючи суспільні події, вони перетворюються на своєрідний документ епохи. Для історика повсякденності порівняння щоденників різних людей, що не знали про існування один одного, спостерігали одне й те ж саме із різних позицій, а оцінювали його з власних позицій є дуже важливим прийомом відтворення атмосфери досліджуваного періоду» [Коляструк, 2008, с. 146].

Під час роботи над статтею ми використовували документи приватного походження шляхтичів: Август Іванський (батько) (1832-1921), Август Іванський (син) (1881-1972), Генрік Улашин (1874-1956), Леон Ліпковський (1849-1912), Тадеуш Бобровський (1829-1894), Зигмунд Котюжинський (1826-1894) та інших.

Питання дозвілля польської шляхти на Правобережній Україні в XIX ст. тривалий час досліджують польські дослідники, а останнє десятиліття дане питання знаходиться в полі наукового дослідження українських істориків: Тадеуша Епштейн [Epsztein, 1998, 2005], Мирослав Устшицький [Ustrzycki, 2006], Томаш Каргол [Kargol, 2018], Юлія Ярцун [Ярцун, 2018], Ігор Кривошея [Кривошея, Ярцун, 2019], Марія Казьмирчук [Казьмирчук, Мех, 2021], Ольга Гончарова [Гончарова, Кривошея, 2022], та інші.

Окрім его-документів важливим джерелом у висвітленні поставленої теми є періодична преса та інші тогочасні часописи. У досліджуваній період в Київській губернії було багато періодичних видань, які користувалися популярністю в шляхетському середовищі «Wiek», «Echo», «Słowo», «Kresy», «Kraj», «Dziennik

Kijowski» тощо. У часописах міститься багато цінної інформації для дослідження повсякдення та дозвілля зокрема.

Виклад основного матеріалу. Читання було одним з небагатьох видів дозвілля в досліджуваній період, яке можна було підлаштовувати під прагнення та особисті вподобання шляхтичів. Читати можна було як на самоті так і з родиною, у будь-яку пору року, на будь-який смак можна було підібрати книжку або часопис, також можна було проводити час з книжкою, як у маєтку так і за його межами, наприклад під час подорожі тощо. У затишні зимові вечори батьки могли читати разом з дітьми книжки або читати вголос, після чого відбувалося обговорення та можлива дискусія. Читання прикладної літератури допомагало шляхтичам у веденні господарства, полюванні, вихованню дітей, плануванню подорожей тощо.

Домашня освіта у хлопців шляхетських родин розпочиналася з навчання читання, письма та базових арифметичних вмінь. Можна ствердити, що книжка присутня у житті польського шляхтича з самого дитинства. Згадку про перші літературні зацікавлення та навчальні підручники можна знайти у его-документах. Так, Генрік Улашин описує своє домашнє навчання у контексті підручників та художньої літератури, які він читав: «З читання у перед шкільному етапі перераховую те, що запам'яталося чи закарбувалося в пам'яті: „Паломник у Добромилі”, гарне оповідання про історію Польщі, з портретами Ізабелі з Флемінг Чарторийської, <...> Також пам'ятаю „Казки” Яховича, „В'язання” Геленки Гофман та підручник польської історії, дуже популярний на землях забраних, Олександра Здановича. Крім того, пам'ятаю „Дідову кімнату”, дуже посереднього вченого, але гарного й видатного оповідача Казімежа Войціцького – два томи: в одному були оповідання з польської історії, в другому – дуже гарному – з польської літератури».¹ [Ułaszyn, 2010, s. 130]. Тадеуш Бобровський у спогадах відзначає, що коли він отримував домашню освіту бракувало відповідних навчальних підручників та книжок для навчання дітей, які згодом стали дуже популярні та поширені [Bobrowski, 1900, s. 130]. Генрік Улашин отримував домашню освіту в 1870-тих роках, тоді як Тадеуш Бобровський у 1830-тих. Таким чином, можна прослідкувати тенденцію до збільшення дитячої літератури у польських маєтках протягом ХІХ ст. Підтвердження даного спостереження можна знайти у дослідженнях істориків, наприклад у статті Анни Богушевської [Boguszezwska, 2023, s. 227]. Батьки намагалися забезпечити дітей художньою літературою для читання. З-за кордону вони привозили спеціальні адаптовані видавництва романів, оповідань, збірок поезій для дітей. Якщо у маєтку не було відповідно адаптованої дитячої літератури, то при читанні певних книжок пропускалися фрагменти про, які, на думку, батьків було ще рано дізнаватися дітям. Також певні літературні твори дозволялися до читання після досягнення старшого віку [Epszein, 2005, s. 66].

¹ Ułaszyn H., 2010. s. 130: «Z mojej lektury przedszkolnej wymieniam, co się zapamiętało względnie utkwiło w pamięci: *Pielgrzym w Dobromilu*, miłe opowiadanie o dziejach Polski, z portretami, Izabeli z Flemingów Czartoryskiej <...> Dalej pamiętam *Bajki Jachowicza*, *Wiązanie Helenki Hoffmanowej* oraz podręcznik historii polskiej, bardzo rozpowszechniony na ziemiach zabranych, Aleksandra Zdanowicza. Poza tym pamiętam *Pokój dziadunia* bardzo miarnego uczonego, ale sympatycznego i zasłużonego gawędzira Kazimierza Wóycickiego – dwa tomy: jeden zawierał opowiadania z historii polskiej, drugi – przemiły – z literatury polskiej»

Досягаючи зрілого віку шляхта могла використовувати читання для самоосвіти. Не всі мали можливість здобувати освіту у вищих навчальних закладах, адже це вимагало фінансових спроможностей. Деяку інформацію особливо про польську історію чи культуру не можна було отримати в публічних закладах освіти. Читацька самоосвіта поширювалася й на практичні навички, наприклад: ведення господарства, полювання, прокладання шляхів подорожей та інших сфер життя [Ustrzycki, 2006, s. 73-75].

Шляхта читала різні види літератури – наукову, науково-популярну, прикладну, але саме художня література була найпопулярнішим вибором до читання. У шляхетському загалі історія вирізнялася найбільшою зацікавленістю серед наукових дисциплін. Тадеуш Епштейн відзначає, що у шляхетських бібліотеках найбільше поміж наукових праць було історичного спрямування, особливо генеалогічно-геральдичного (Т. Швецькі «Historyczne ramiętki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski»). Антоній Кораб-Бжозовський, що проживав у невеликому маєтку в с. Антонівці та мав велику кількість історичних праць у своїй бібліотеці. Він захоплювався історією польської династії П'ястів [Iwański, 1968, s. 362].

Також можна було зустріти філософські, теологічні, соціологічні, економічні, географічні та інші тематики. Важливу увагу приділяли книжкам присвяченим землеробству та веденню господарства (Ю. Єзіоранський «Jak obecnie gospodarować? Wskazówki dla rolników») [Epszein, 2005, s. 55-66]. Полювання було одним з найпоширеніших видів дозвілля серед чоловіків шляхетського загалу. Тому видавалося багато різноманітної дорадчої літератури, мисливських календарів тощо [Kargol, 2018, s. 178].

XIX ст., а особливо друга його половина – знаменується значними соціально-економічними змінами, що спричинили трансформацію сприйняття сексуальності та відносин між чоловіком та жінкою. У цей період на цю тематику розпочинають виходити багато наукових, публіцистичних напрацювання. Здебільшого вони висвітлювали різноманітні медичні питання та надавали поради (Adam Nalepiński «O instynkcie rozplodowym i wynikach jego»). Також була література порнографічного характеру, яку звичайно привозили з-за кордону та поширювали потай (John S. Farmer «The Way of Man With a Maid») [Janicka, 2013, s. 398-401].

Найчастіше книжки були польською та французькою мовами. Також були російською, англійською та німецькою мовами, але в значно меншій кількості. Читачі з шляхетського загалу прагнули мати переклади книжок англійських, іспанських, німецьких чи російських авторів французькою мовою. Володіння даною мовою вважалося модним та необхідним для світського життя.

Польська художня література пробуджувала найбільше зацікавлення у шляхетських читачів. Поміж них найбільше емоцій викликали романтичні твори особливо праці Адама Міцкевича – «Dziady», «Konrad Wallenog» [Ustrzycki, 2006, s. 84-85]. Інші твори Міцкевича такі як «Pan Tadeusz» та збірник «Sonetów» теж можна було побачити у шляхетських бібліотеках. Твори Адама Міцкевича, які були заборонені імперською цензурою, як й інші подібні книжки, привозили нелегально із закордону або купували здебільшого у іноземних торговців чи євреїв [Epszein, 2005, s. 64]. Окрім Міцкевича читали Генріка Сінкевича («Potop»), Юзефа Ігнаго Крашевського («Powieści historyczne», «Bez serca», «Latarnia czarnoksiężska»), Міхала

Бавуцького («Romans bez miłości i miłość bez romansu» «Byle wyżej», «Mój pierwszy występ literacki») та Піотра Якса-Биковського («Syn znajdy», «Nomina sunt odiosa», «Faktor hetmański. Powieść zaszłowieczna») та інших [Epszei, 2005, s. 50-51].

У спогадах Августа Іванського (батько) можна знайти опис літературних смаків польської шляхти: «Крашевський і Коженевський, а також Поль і Сирокомля панували тоді в шляхетських будинках України, змітаючи з полиць французькі любовні романи, перекладені польською мовою.» [Iwański, 1968, s. 77].

Генрік Сінкевич та Юзеф Ігнацій Крашевський були одними з найулюбленіших тогочасних авторів. Вони найбільше потрапляли у зацікавлення та смаки польської шляхти. Творчість обох авторів була дуже поширена на території так званих Кресів й їх твори можна було знайти у багатьох польських маєтках.

Українська література не викликала сильного зацікавлення у шляхти. Попри широке використання української мови у спілкуванні з селянами, літературою цікавилися здебільшого поціновувачі фольклору, літературознавці та хлопомани. Наприклад, Генрік Улашин, польський мовознавець та славіст, з юних років цікавився мовами. Будучи учнем Уманської прогімназії Улашин вирішив ознайомитися з українською літературою: «З українською мовою я ближче познайомився в п'ятому класі Уманської гімназії читаючи „Кобзаря” та „Катерину” Шевченка, а також „переписану” „Енеїду”, відомий твір Котляревського та популярну його театральну п'єсу „Наталка Полтавка”» [Ułaszyn, 2010, s. 151]².

Книжки не були єдиним джерелом інформації у шляхетських маєтках. Часописи різних напрямків та видів читалися та поширювалися в Київській губернії в досліджуваний період. Періодичні видання першочергово читали для отримання актуальних новин в регіоні, країні та закордоном. До такого типу часописів можна зарахувати «Wiek», «Echo», «Słowo», «Kresy», «Kraj», «Dziennik Kijowski». Останніх два з перерахованих видань мало особливу популярність на Правобережній Україні. «Kraj» розпочав видаватися в 1882 році в Петербурзі. У часописі присвячувалося багато уваги політичним та економічним питанням. «Dziennik Kijowski» почав видаватися у 1905 р. у Києві. У 1913 р. було оформлено 6000 передплат «Dziennika Kijowskiego» [Epszei, 2005, s. 43]. Ця газета повставала та видавалася при значній підтримці польського нобілітету, тому вона була скерована в першу чергу для забезпечення їх інформаційних потреб. На сторінках «Dziennika Kijowskiego» можна знайти інформацію про київські контракти [Dziennik Kijowski. 1906. № 37. S. 1-2], про брак кваліфікованих адміністраторів маєтків [Dziennik Kijowski. 1906. № 43. S. 1-2], про ведення господарства, цукрову промисловість в регіоні [Dziennik Kijowski. 1906. № 53. S. 1] тощо. Також описувалася політична ситуація в імперії, розглядалися найважливіші події в світі тощо. На першій та останній сторінках завжди розміщувалася реклама різних культурних заходів (театральні вистави, концерти, виступи цирків тощо), магазинів (парфумів, одягу тощо), надання послуг (оренда велосипедів, рукописного тексту на друкарській машинці) та реклама інших періодичних видань.

² Ułaszyn H., 2010. s. 151: : «Bliżej zaznajomiłem się z językiem ukraińskim w klasie piątej gimnazjum humańskiego, czytając Kozzara i Katerynę Szewczenki oraz „przenicowaną” Eneidę, słynny utwór Kotlarewskiego i tego popularną sztukę teatralną Natałka Połtawka».

Окрім польськомовних періодичних видань у шляхетських маєтках читали часописи російською та французькою іноді німецькою та англійською мовами [Ustrzycki, 2006, s. 88].

У другій половині XIX ст. набирає популярності різноманітні ілюстровані газети та журнали. Деякі часописи даного типу збиралися здебільшого через їх малюнки та зображення («Tygodnik Pustrowany», «L'Illustration», «Kłosy»). На сторінках ілюстрованих часописів розміщувалися різні літературні твори, що ділилися на частини, які продовжувалися в наступних номерах. Публікувалися рецензії на художні твори та роздуми літературознавців на розвиток літератури. Однак в ілюстрованих часописах могли обговорюватися важливі політичні чи соціальні питання. Наприклад, у сто п'ятдесятому сьомому випуску номері «Kłosy» можна знайти колонку Максиміліана Гліїцкіберга (Maksymilian Gliicksberg) про емансипацію жінок у польському суспільстві [Kłosy №157, s. 15-16.].

Шляхтичі також читали різного роду періодичні видання залежно від їх уподобань: мисливські, наукові, господарчі, педагогічні тощо. Зазвичай їх купували якщо залишалися кошти після передплати часописів новинного характеру.

Купуючи книжки та часописи шляхта не завжди їх використовувала за призначенням. Траплялися випадки коли придбані книжки жодного разу не розкривалися. Сама наявність бібліотеки чи добірки часописів у маєтку уже демонструвала статус власника та створювало враження обізнаності. Деякі шляхтичі купували їх не для читання, а для підняття статусу та слідуванню загальним трендам. Тадеуш Епштейн відзначає, що пасивне нагромадження літератури також мало позитивні наслідки для поширення та підтримки польської літератури та друкарської справи. Купуючи книжки вони тим самим свідомо чи неосмислено фінансово підтримували книговидавництво та сприяли популяризації літератури. Також траплялися випадки, коли книгозбірнями чи бібліотеками користувалися інші шляхтичі [Epszein, 2005, s. 35-36].

Колекціонування так як і читання було тісно пов'язано з фінансовими можливостями та вподобаннями шляхтича. До найпоширенішого виду колекціонування можна віднести зберігання документів та свідчень про власну родину. Майже у кожному маєтку можна було знайти приватний родинний архів у якому зберігалася інформація про шляхетське походження чи документи пов'язані з діяльністю членів шляхетського роду (придбання чи продаж різного роду матеріальних благ, метрика тощо). Дані архіви мали більш практичний характер, а не історичний. Часто приватні архіви знаходилися в одному приміщенні з бібліотекою, де накопичувалися придбані книжки.

Тадеуш Епштейн досліджуючи культурне життя шляхти на Правобережній Україні в другій половині XIX ст. зазначає, що колекціонування мало здебільшого хаотичний характер. Зазвичай збирали побутові предмети такі як меблі, інструменти, порцеляновий посуд, вироби зі скла тощо. Часто отримана в спадок колекція продовжувалася нащадками чи передавалася або продавалася у маєтки з більшими колекціями. Цілеспрямоване колекціонування було притаманне більш заможним верствам польської шляхти [Epszein, 2005, s. 350]. Подібного висновку дійшов інший польський дослідник Мірослав Устшицький. Сама присутність накопичених різноманітних культурних предметів у маєтку не означала, що їх власник сильно задіяний у їх збиранню чи робить це з колекційною метою. Здебільшого польська

шляхта накопичуючи культурні твори у маєтках намагалася створити певну атмосферу, яка повинна була підкреслювати їх цивілізаційну вищість та протиставлятися зовнішньому світові [Ustrzycki, 2006, s. 78-79].

У першій половині XIX ст. в пересічному шляхетському маєтку бібліотеки не містили значної кількості позицій. Здебільшого, до другої половини XIX ст., великі бібліотеки були у власності польської аристократії: Потоцьких (Уманський пов.), Браницьких (Васильківський пов.) Копчинських (Таращанський пов.), Томашевських (Уманський пов.) [Epszein, 2005, s. 77].

Генрік Улашин дуже цінував власну колекцію книжок, записок, наукових праць тощо. Він вважає, що завдяки їм йому вдалося написати свої спогади [Ułaszyn, 2010, s. 15-18]. Однак родинні документи та книжки були не єдиними предметами колекції у шляхетських маєтках. Полювання було одним із найпопулярніших традиційних видів дозвілля польського шляхтича. Тому в маєтках можна знайти колекції впольованих звірів чи стрілецької зброї [Kargol, 2018, s. 183]. Картини та інші види культурних творів були окрасою маєтків та предметами приватних колекцій. У кожному маєтку знаходилася колекція чи невелика добірка портретів членів родини. Часто колекції накопичували не свідомо, однак були шляхтичі, які робили це цілеспрямовано й надіялися, що їх роботу продовжать наступники. Наприклад Леон Ліпковський не тільки любив малювати, але й колекціонував картини та інші твори мистецтва: «З ранніх років, маючи порівняно скромні на той час матеріальні можливості, я постійно, хоч і дуже обережно й повільно, збирав твори мистецтва: ескізи великих майстрів, гравюри, кераміку та археологічні предмети. Моя колекція разом із картинами, отриманими від батьків, склала досить велику і цінну колекцію, яка була окрасою мого дому і справжньою насолодою для мене в хвилини самотності. Мені приємно відвідувати Красносілку, знаючи що ця колекція, яку так дбайливо та з великою мистецькою пошаною зберігає моя невістка, дає мені приємну моєму серцю впевненість, що ця колекція є плодом моїх багаторічних зусиль і особистої праці, збережеться в цілості і в сімейному гнізді надовго.»³ [Lipkowski, 2006, 131].

Подорожі були важливим елементом у дозвіллі польського нобілітету. Шляхта могла подорожувати як в межах імперії так і за її кордоном. Здебільшого подорожували до, Близького Сходу, Африки та Європи, особливо до Англії та Іберійського півострову. Подорож могла мати різні цілі: економічні, рекреаційні, культурні, едукативні тощо. Часто з метою заощадити кошти одна подорож мала декілька цілей. Окрім отриманого досвіду польська аристократія намагалася привезти додому різні предмети – картини, книжки, посуд та інші надбання, які поповнювали їх колекцію. За кордоном намагалися придбати не тільки предмети

³ Lipkowski L., 2006. 1913 s. 131: «Od najmłodszych moich lat, przy względnie skromnych wówczas środkach materialnych, gromadziłem niustannie, choć bardzo oględnie i powoli dzieła sztuki: szkice wielkich mistrzów, sztychy, ceramikę i archeologiczne. Zbiory moje wraz z obrazami, które otrzymałem od moich rodziców, złożyły się w ten sposób na wcale okazałą i cenną kolekcję, która była ozdobą mego domu i prawdziwą dla mnie rozkoszą w chwilach samotności. Miło mi jest, odwiedzać Krasnosiolkę, wiedzieć że zbiory zachowywane tak staranie i z wielkim pietyzmem artystycznym przez moją synownicę, co daje mi pewność, miła memu sercu, że zbiory te, owoc długoletnich moich zabiegów i pracy osobistej, długo w całości i w rodowym gnieździe zachowane zostaną»

розкоші, а й книжки, які були заборонені російською цензурою [Ustrzycki, 2006, s. 100-102].

Наявність бібліотеки та навіть не організованого нагромадження колекційних предметів допомагала польському нобілітету формувати образ культурної та елітарної вищості й винятковості. Вибудовування та підтримка даного статусу було напрочуд важливим для шляхетського загалу. Завдяки ньому утворювався сумнозвісний шляхетський гонор, який ускладнював комунікацію як з представниками власної так і з іншими суспільними групами. Чим меншим було соціально-економічне становище шляхтича, тим чутливішим ставало питання його честі та гонору. Вони диктували певні поведінкові шаблони, які мали підкреслити їх винятковість та вищість. Шляхтичі під впливом гонору вивищували власну культуру над іншими, що в середині XIX ст. сформувало цивілізаційну ідею Речі Посполитої. Саме через неї, як вони вважали, ворожі сусіди знищили їх державу [Земський, 2024, с. 44-45]. Поведінкові стандарти польської шляхти попри значну консервативність під впливом різноманітних подій зазнавали поступових трансформацій. Якщо в першій половині XIX ст. магнатерія та середньо заможна шляхта вважала не обов'язковою наявність вищої освіти, то в другій половині дане сприйняття змінилося. З'явилося усвідомлення, що наявність фаху могло допомогти у веденні господарства та забезпечити практичною професією якщо буде втрачено земельні володіння [Erszein, 1998, s. 84-86]. Завдяки цьому обізнаність і начитаність стають все більш популярними та вирізняючими ознаками належності до шляхетського загалу.

Висновки. Отже, польська шляхта мала до диспозиції велику кількість способів проведення вільного часу. Читання та колекціонування можна було допасувати до уподобань та зацікавлення кожного охочого. Зі збільшенням книжок та поширенням періодичної преси, читання стає популярним видом дозвілля. Також воно допомагала польському нобілітету формувати елітарний образ та уявлення про свій соціальний стан. Читання могло гуртувати довкола себе усю родину чи навпаки гарантувати відпочинок наодинці. Накопичення книжок та родинних документів формувало перші колекції у шляхетських маєтках. Читання та колекціонування взаємопроникні види дозвілля. Перші колекції в маєтках мали здебільшого характер хаотичний та неосмислений. Однак певні представники польської шляхти робили це свідомо, як наприклад Леон Ліпковський, який колекціонував різні види культурних творів. Завдяки накопиченню різноманітних надбань у маєтку шляхта намагалася продемонструвати свою відокремленість від зовнішнього світу та забезпечити свій культурний простір.

Список використаних джерел та літератури

Гончарова О., Кривошея І., 2022. Участь польської шляхти в Уманській сільськогосподарській виставці (26 серпня - 3 вересня 1910 р.). Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Історія. Вип. 41. Збірник наукових праць. За заг. ред. О. А. Мельничука. Вінниця: ВДПУ. С. 9 - 17.

Земський Ю., 2024. Станова ієрархія польської шляхти Українського Правобережжя як перешкода національній консолідації та боротьбі за відродження державності середини XIX ст. Старожитності Лукомор'я. №2., С. 38-54.

Коляструк О., 2008. Документи особового походження як джерела з історії повсякденності. Український історичний журнал. № 2., С. 145-153.

Кривошея І., Ярцун Ю., 2019. Повсякденне життя шляхти Київської губернії в ХІХ столітті: український та зарубіжний історіографічний дискурс: *Nad Wisłą i Dnieprem. Polska i Ukraina w przestrzeni europejskiej – przeszłość i teraźniejszość: Monografia zbiorowa.* – Warszawa-Toruń: Consortium scientifico-éducatif international Lucien Febvre. С. 190-196.

Казьмирчук М., Мех Н., 2021. Маєткова культура України у сучасних гуманітарних та природничих дослідженнях. *Український історичний журнал.* Число 3. С. 157.

Ярцун Ю., 2018. Повсякденне життя шляхти Київської губернії (кін. ХVІІІ–60-ті рр. ХІХ ст.): дис... канд. іст. Наук: 032. Умань. 252 с.

Bobrowski T., 1900. *Pamiętniki Tadeusza Bobrowskiego z przedmową Włodzimierza Spasowicza.* Tom 1. Wydany Nakładem Funduszu Testamentowego. Lwów. 507 s.

Boguszewska A., 2023. *Obraz polskiej książki dziecięcej przełomu ХІХ i ХХ wieku.* Lubulski rocznik pedagogiczny. № 43. S. 225-239.

Dziennik Kijowski. 1906. №37. С. 1-7.

Dziennik Kijowski. 1906. №37. S. 1-2.

Dziennik Kijowski. 1906. №43. S. 1-2.

Dziennik Kijowski. 1906. №53. S. 1.

Epszstein T., 1998. *Edukacja dzieci i młodzieży w polskich rodzinach ziemskich na Wołyniu, Podolu i Ukrainie w II poł. ХІХ w.* Warszawa: Wydawnictwo DiG Instytut Historii PAN. 235 s.

Epszstein T., 2005. *Z Piórem i paletą.* Warszawa: Wydawnictwo Neriton Instytut Historii PAN. 590 s.

Głos. 1891. №17. S. 197-198.

Iwański, A., senior., Iwański, A., junior., 1968. *Pamiętniki, 1832–1876, Wspomnienia 1881–1939.* Słowo wstępne Jarosława Iwaszkiewicza. Opracował Wacław Zawadzki. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy. 576 s.

Janicka I., 2013. *Pod małżeńską pierzynką. Źródła intymnej edukacji Polaków w II połowie ХІХ wieku, Życie prywatne Polaków w ХІХ wieku,* Łódź. S. 387-402.

Kargol T., 2018. *Łowiectwo polskiego ziemiaństwa na ziemiach zabranych w drugiej połowie ХІХ wieku (1864-1918).* Studia i Materiały Ośrodka Kultury Leśnej. №17. S. 171-191.

Kłosy №157, s. 15-16.

Kraj. 1893. № 3. С. 11.

Lipkowski L., 2006. *Moje Wspomnienia 1849-1912.* Kraków. 1913. 326 s.

Ułaszyn H., 2010. *Z Kłopotów na katedry uniwersyteckie Wspomnienia.* Kraków: Księgarnia Akademicka. 520 s.

Ustrzycki M., 2006. *Ziemiaństwo polskie na kresach 1864-1914 Świat wartości i postaw.* Kraków: ARCANA. 406 s.

References

Bobrowski T., 1900. *Pamiętniki Tadeusza Bobrowskiego z przedmową Włodzimierza Spasowicza.* Tom 1. Wydany Nakładem Funduszu Testamentowego. Lwów. 507 s.

Boguszewska A., 2023. *Obraz polskiej książki dziecięcej przełomu ХІХ i ХХ wieku.* Lubulski rocznik pedagogiczny. № 43. S. 225-239.

Dziennik Kijowski. 1906. №37. С. 1-7.

Dziennik Kijowski. 1906. №37. S. 1-2.

Dziennik Kijowski. 1906. №43. S. 1-2.

Dziennik Kijowski. 1906. №53. S. 1.

Epszstein T., 1998. *Edukacja dzieci i młodzieży w polskich rodzinach ziemskich na Wołyniu, Podolu i Ukrainie w II poł. ХІХ w.* Warszawa: Wydawnictwo DiG Instytut Historii PAN. 235 s.

Epszstein T., 2005. *Z Piórem i paletą.* Warszawa: Wydawnictwo Neriton Instytut Historii PAN. 590 s.

Głos. 1891. №17. S. 197-198.

Honcharova O., Kryvosheia I., 2022. *Uchast polskoi shliakhty v Umanskii silskohospodarskii vystavtsi (26 serpnia - 3 veresnia 1910 r.).* Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii : Istorii. Vyp. 41. Zbirnyk naukovykh prats. Za zah. red. O. A. Melnychuka. Vinnytsia: VDPU. S. 9 - 17.

Iartsun Yu., 2018. *Povsiakdenne zhyttia shliakhty Kyivskoi hubernii (kin. ХVІІІ–60-ti rr. ХІХ st.): dys... kand. ist. Nauk: 032.* Uman. 252 c.

-
- Iwański, A., senior., Iwański, A., junior., 1968. Pamietniki, 1832–1876, Wspomnienia 1881–1939. Słowo wstępne Jarosława Iwaszkiewicza. Opracował Wacław Zawadzki. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy. 576 s.
- Janicka I., 2013. Pod małżeńską pierzynką. Źródła intymnej edukacji Polaków w II połowie XIX wieku, Życie prywatne Polaków w XIX wieku, Łódź. S. 387-402.
- Kargol T., 2018. Łowiec polskiego ziemiaństwa na ziemiach zabranych w drugiej połowie XIX wieku (1864-1918). Studia i Materiały Ośrodka Kultury Leśnej. №17. S. 171-191.
- Kazmyrchuk M., Mekh N., 2021. Maietkova kultura Ukrainy u suchasnykh humanitarnykh ta pryrodnych doslidzhenniakh. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. Chyslo 3. S. 157.
- Kłosy №157, s. 15-16.
- Koliastruk O., 2008. Dokumenty osobovoho pokhodzhennia yak dzherela z istorii povsiakdennosti. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. № 2., S. 145-153.
- Kraj. 1893. № 3. C. 11.
- Kryvosheia I., Yartsun Yu., 2019. Povsiakdenne zhyttia shliakhty Kyivskoi hubernii v KhIKh stolitti: ukrainskyi ta zarubizhnyi istoriohrafichnyi dyskurs: Nad Wisłą i Dnieprem. Polska i Ukraina w przestrzeni europejskiej – przeszłość i teraźniejszość: Monografia zbiorowa. – Warszawa-Toruń: Consortium scientifico-éducatif international Lucien Febvre. S. 190-196.
- Lipkowski L., 2006. Moje Wspomnienia 1849-1912. Kraków. 1913. 326 s.
- Ułaszyn H., 2010. Z Kopiowatej na katedry uniwersyteckie Wspomnienia. Kraków: Księgarnia Akademicka. 520 s.
- Ustrzycki M., 2006. Ziemianie polscy na kresach 1864-1914 Świat wartości i postaw. Kraków: ARCANA. 406 s.
- Zemsky Yu., 2024. Stanova hierarkhiia polskoi shliakhty Ukrainskoho Pravoberezhzhia yak pereshkoda natsionalnii konsolidatsii ta borotbi za vidrozhennia derzhavnosti seredyny XIX st. Starozhytnosti Lukomor'ia. №2., S. 38-54.

READING PRACTICES AND COLLECTING IN THE LIFE OF A NOBLEMAN IN THE 19TH – EARLY 20TH CENTURY

Anton Tereshchuk

Postgraduate Student,

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman

Abstract. The article analyzes the reading practices and collecting activities of the nobility in Kyiv Governorate in the 19th and early 20th centuries. Leisure is an integral part of everyday life; therefore, in writing this article, in addition to the works of other historians, ego-documents and periodical press were extensively used. **The methodological basis** of the research includes such general historical methods as analysis and synthesis, as well as the principles of scientific rigor, historicism, objectivity and Interdisciplinary tools. **The scientific novelty** lies in the fact that the article analyzes, through ego-documents, the reading practices and collecting habits of the Polish nobility in Kyiv Governorate in the 19th and early 20th centuries. The article highlights the types and characteristics of literature they read and examines the goals and nature of their collecting activities. **Conclusions.** Reading and collecting in the noble milieu were interrelated leisure types. Reading was marked by greater thoughtfulness and systematicity compared to collecting. While reading, the nobility accumulated books, which led to the expansion of library collections in estates, with books becoming the most common objects of collections. Journals were also highly popular in noble societies, especially starting from the 19th century. Considering that reading and collecting could be tailored to any preferences and desires, these types of leisure became particularly popular in Polish estates in the 19th and early 20th centuries.

Key words: history of everyday life, Kyiv Governorate, Polish nobility, ego-documents, memoirs, reading, collecting, August Iwanski, Henryk Ułaszyn, Leon Lipkowski, Tadeusz Bobrowski.